

УДК 37.06.82 (477) «1917-1920»

**ТВОРЧІ КОНТАКТИ П. ТИЧИНИ ТА Ю. МИХАЙЛІВА
НА ТЛІ ІСТОРИЧНОЇ ЕПОХИ 1917-1920-ті рр.****Наталія Марченко**

Літературно-меморіальний музей-квартира П.Г. Тичини в м. Києві
Україна, 01004, м. Київ, вул. Терещенківська, 5, кв. 1, 3
e-mail: natashamarchenko30@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3249-6787>

У статті досліджено природу синкретичності поезії П. Тичини та живопису Ю. Михайліва у роки Української національної демократичної революції. На прикладі збірки «Сонячні кларнети» показано поєднання поетичного, музичного та живописного компоненту у творчості П. Тичини. Визначено коло діячів культури, які входили до складу «гуртка 9» та сповідували принцип синтезійності у мистецьких шуканнях. Проаналізовано музичну складову живопису Ю. Михайліва на прикладі картини «Музика зір». Досліджено культурні контакти П. Тичини та Ю. Михайліва після саморозпуску «гуртка 9», визначено взаємовпливи та спільні мотиви творчості обох митців.

Ключові слова: синкретизм мистецтв, П. Тичина, Ю. Михайлів, збірка, картина, творчі контакти, діячі культури

Рання творчість Павла Тичини викликала захоплення як сучасників, так і нащадків. Перша збірка поета «Сонячні кларнети» (1918 р.) стала помітним явищем не лише в українській, але й європейській культурі. Дослідники відмічали надзвичайний таланти митця-синтезиста, поезія якого була надзвичайно живописною та музичною. Становлення П. Тичини, як талановитого поета, відбувалося у буремні роки Української національної революції 1917-1921 рр., в тісному «колі Нарбута», де він мав можливість тісно контактувати ще з одним митцем-синтезистом – художником Юхимом Михайловичем.

Синтез мистецтв, як напрям творчих пошуків і внутрішня потреба П. Тичини та Ю. Михайліва, надзвичайно збагатив творчий доробок обох культурних діячів, залишивши нащадкам широке поле для роздумів.

На сьогодні тема творчих відносин П. Тичини та Ю. Михайліва залишається недостатньо висвітленою. Однією з перших цього питання торкнулася колишня директорка музею-квартири П. Тичини – Ірина Блюдо у статті «Юхим Михайлів і Павло Тичина» [1].

Синтез мистецтв у поезії П. Тичини та картинах Ю. Михайліва є сферою зацікавлення дослідниці Марії Фоки. У монографії «Стратегії перекладу синтетичних образів Павла Тичини англійською мовою», було розглянуто П. Тичину, як одного з найбільш новачієних українських поетів і митця-синтезиста. Вивчено спроби відтворення образів П. Тичини за допомогою слова, музики та живопису за-

собами англійської мови [7].

У статті М. Фоки «Творчі контакти П. Тичини з Ю. Михайлівом та К. Білокур крізь призму синтезу мистецтв», зроблена спроба крізь призму синтезу мистецтв дослідити творчі контакти П. Тичини та художників Ю. Михайліва і К. Білокур [8].

Метою статті є дослідити творчі контакти П. Тичини та Ю. Михайліва крізь призму синтезу різних видів мистецтв на тлі історичної епохи 1917-1920-х рр., а саме: розглянути П. Тичину та Ю. Михайлова як митців-синтезистів; дослідити мистецьке оточення діячів, які входили до так званого «кола Нарбута»; розкрити творчі стосунки художника та поета в історичній перспективі.

На початку Української національної революції 1917 р. у Києві зібралася велика кількість культурних діячів, які становили «відродження нації» (Г. Нарбут – у графіці, М. Куліш – драматургії, Л. Курбас – театрі й ін.). Серед них також виділялися поет П. Тичина та художник Ю. Михайлів – митці-синтезисти, які у власній творчості поєднували кілька різних видів мистецтв.

Зазначимо, що синтез мистецтв був важливою складовою модернізму й одним із напрямків творчих пошуків. У музиці поєднання кольору та світла шукав О. Скрябін, у живописі з музичним звуком – В. Кандинський, П. Тичина одночасно був поетом, художником і музикантом, а Ю. Михайлів – художником і поетом. Вони виступали за духовне відродження української національної культури у гармонії з кращими здобутками європейської

та світової культури.

Віру у щасливе майбутнє для України, її пробудження від глибокого самодержавного сну, найпереконливіше передав П. Тичина у першій збірці «Сонячні кларнети» (1918 р.). Поезія «Золотий гомін» звучить оптимістично та життєрадісно:

Над Києвом – золотий гомін,
І голуби, і сонце!
Внизу –
Дніпро торкає струни...

Предки.

Предки встали з могил;

Пішли по місту.

Дродки жертви сонцю приносять –

І того золотий гомін.

Ах той гомін!..

За ним почути, що друг твій каже,

Від нього грози, пролітаючи над містом,
плачуть, –

Бо їх не помічають [3, с. 23].

Чому з'являлося синкретичне мистецтво? Переконані, що це було внутрішньою потребою самих митців. Зокрема, Ю. Михайлів творив «омузикалений» живопис, не пишучи музики та не граючи на музичних інструментах, але при цьому володіючи мистецтвом поліфонії: він чудово співав і керував хором. Окрім того, художник був наділений особливими здібностями, які у психології називаються «синестезією» – одночасне сприйняття органами зору та слуху й інакше також називається «музичним баченням», або «кольоровим слухом» [2].

Творити «омузикалену», багату живописними образами поезію також було внутрішньої спонукою П. Тичини. Ще з дитинства він мав чудовий високий голос – дискант і здібності до малювання. Навчаючись у Чернігівській духовній семінарії, грав на духових інструментах, керував студентським хором і створював чудові картини під керівництвом вчителя малювання – відомого українського художника М. Жука. Тому, не дивно, що перша збірка поета «Сонячні кларнети» вийшла синкретичною.

Не останню роль у творенні синкретичного мистецтва відіграло культурне оточення митців 1917-1920-х рр., адже Ю. Михайлів, як і П. Тичина, належали до своєрідної мистецької родини, так званого загадкового «кола Нарбута». У власних спогадах Ю. Михайлів зазначав: «У невеликої купки людей, до якої належав і Нарбут, виникає думка про створення

особливого колективу, мистецької родини, щоб об'єднати працівників різних галузей мистецтва на ідеологічній платформі. Мета такого гуртка визначена самим тодішнім життям. Одірваність від мистецького світу, а звідси необізнаність з новими винаходами техніки в галузі мистецтва, відсутність спеціального журналу, що освітлював би мистецьке життя, і будь-якої критики, що їй потрібна не лише для мистецтва, а й для кожного діла – усе це привело до об'єднання названої групи людей, що не хотіли нидіти в присмерку обивательського животіння» [1, с. 104-105].

Окрім Г. Нарбута та Ю. Михайліва до складу «гуртка 9-ти» увійшли молоді поети Павло Тичина та Михайль Семенко, режисер Лесь Курбас, композитор Пилип Козицький і мистецтвознавець Олесь Чайківський (ще два місця були вакантні). Зустрічі гуртківців відбувалися протягом 1919 р. то на квартирі у Ю. Михайліва, то Г. Нарбута. До «дев'ятки» було ухвалено закликати ще одного з чотирьох цікавих кандидатів. Активно розглядалися кандидатури В. Модзалевського, М. Зерова, Я. Степового або М. Бурачека.

Зі спогадів Ю. Михайліва дізнаємося, що синтез мистецтв входив у сферу зацікавленості митців, які прагнули об'єднати творчі зусилля для того, щоб «спрямувати мистецтво певним шляхом, координувати, синтезувати окремі його галузі, по-товариському допомагати порадами в момент зневір'я або знесилля під час праці, спільно оглядати проекти, шкіци, етюди з малярства сучасного» [9, с. 58-59].

П. Тичина, як поет, повністю поділяв ідеї синтезу мистецтв. Особливо яскраво це помітно у ранній творчості, яка побудована на принципах музичності. У першій збірці поета «Сонячні кларнети» ми бачимо неперевершені зразки, як за допомогою слів і рядків надають музичні інтонації поетичному мистецтву.

Не дивися так привітно

Яблуневоцвітно

Стигнуть зорі, як пшениця:

Буду я журиться.

Не милуй мене шовково,

Ясно-соколиво.

На схід сонця квітнуть рожі:

Будуть дні погожі...

1918

Під впливом «гуртка 9-ти» троє його членів виконали по одному завданню: П. Козицький написав музичні портрети членів у формі окремих прелюдів, Михайль Се-

менко – поетичні портрети, а Юхим Михайлів написав свою пастельну роботу «Музика зір»: «Я виконав синтезуючу річ, «Музику зір», пастелею, збудовану на принципах музики, до речі улюблену річ Нарбута» [9, с. 55].

Звичайно, у Ю. Михайліва крім «Музики зір» є й інші картини, що вказують на причетність до них музики як творчого компонента. Одна з ранніх робіт носить назву «Музика водоспадів» (спроба через художні засоби передати музичну ритміку падіння води). У триптиху «Місячна соната» (1927) всі твори побудовані «на принципах музики» й ін.

Пастельною роботою «Музика зір» захоплювався не лише Г. Нарбут, але й П. Тичина. Подорожуючи Правобережною Україною із капелою під керівництвом К. Стеценка 1920 р., поет лишив у своєму щоденнику наступні спогади: «Видно ліхтарі електричні, чорні виводи в небо показують. А в небі зорі дзвонять. «Ой дзвони дзвонять, хорти вовка ганяють по болотах, очеретах, де люди не ходять»... А зорі дійсно дзвонять. «Музика зорь». Як-як? Щось знайоме. Ах, так, це в Юхима Михайлова під такою назвою я картину бачив. Чюрльоніс – от хто дав би! «Музика зорь, музика зорь...» [5, с. 253].

Тобто, їдучи у теплушці після концерту, П. Тичина споглядав нічне небо і під впливом побаченого почав мислити художніми образами, а далі проводити художні паралелі та вчувати у зримих образах музику, музику зірок. Це так було характерно для поета П. Тичини, і взагалі для митців-синтезистів.

Спілкування «гуртківців» не обмежувалося самим лише «гуртком 9», який проіснував недовго та формально саморозпустився після смерті Г. Нарбута. З 1917 по 1923 рр. П. Тичина встиг цілком зануритися у літературне, театральне та музичне київське життя.

На світліні 1921 р серед найвідоміших митців української культури двадцятих років (М. Рильський, М. Хвильовий, Ю. Меженко, М. Йогансен, П. Козицький, М. Вериківський, Н. Романович-Ткаченко, М. Могилянський, В. Еллан-Блакитний, М. Зеров, В. Сосюра й інші) є і П. Тичина та Ю. Михайлів [9, с. 24].

Павло Григорович активно відвідував студії Молодого театру (пізніше «Березиль»), читав на студії Леся Курбаса свою нову поезію «Гуляв над Тібром Рафаель». Уславлений режисер навіть мав намір інсценізувати поезію П. Тичини «Розкол поетів».

На початку 1920-х рр. П. Тичина бував у Всеукраїнському музичному товаристві імені М. Леонтовича, яке тривалий час очолював

Ю. Михайлів. Тут він тісно спілкувався не лише з самим художником, але й з композитором П. Козицьким, колишнім екс-гуртківцем. Молодий поет часто, проте ненадовго, заходив у гості до квартири Ю. Михайліва, про що писав у власних спогадах: «Я по малярству щось хотів просунути. Юхимом Михайловичем цікавився...» [4, с. 253].

З листа Ю. Михайліва до П. Тичини від 10 липня 1925 р. стає зрозумілим, що художник дуже сиптатизував талановитому поету, хоча й дорікав останньому, що той вже два рази був у Києві та не заглянув до них у гості. «Це вже не гаразд. Ви ж знаєте наше до Вас відношення. Ми завжди охочі Вас бачити в себе.

Я принаймні ображений за себе і за картину. Вона чекала й чекає на свого «владаря», а він махнув на неї лапкою. Ну та колись порухемося».

Далі Михайлів пише, що зробив з оригіналу картини «Сум Ярославни» копію, яка «належить ...лікарю Сисаку (галичанин). Зробив повторення надзвичайно влучно, але Ваша «Ярославна» як першотвір і тепліша, і душевніша».

Цікавим видається і той факт, що П. Тичина був цікавий художнику і як натурщик: «Павло Григоровичу, я Вас дуже прошу надішліть мені вашу фотографію на весь зріст. Коли нема, сфотографуйтеся і пришліть. Мені потрібна Ваша фігура. Хорошо було б, аби трохи до профіля наблизити фігуру Вашу».

Наприкінці листа Ю. Михайлів питав поета про творчі плани: «Що нового зкомпонували? Чим живете, що нового здобули? Чув я, що Ви вже в турка повернулись? (авт. прозорий натяк на вступ П. Тичини до лав партії) Ну та то вже діло Ваше, але що нас цураєтеся, не добре» [9, с. 26-27].

Картина «Сум Ярославни», про яку мова йде у листі, була подарована Ю. Михайловичем у 1925 р. П. Тичині і до сьогодні прикрашає стіни кабінету меморіального музею-квартири поета у м. Києві. Полотно вважається одним із вершин музейного зібрання, ним особливо пишався сам поет. Картина органічно близька до мотивів, які обидва митця почерпнули із мотивів «Слово о полку Ігоровім». Тичинівська поезія «Плач Ярославни» була написана 1923 р. та присвячена Лідії Папарук – майбутній дружині поета. У цьому творі автор переосмислив мотиви стародавньої літературної пам'ятки Київської Русі, відшукав неповторний ритмічний малюнок та інтонаційний лад,

тонко виразивши художню ідею та музичність теми [6, с. 1-3].

«Плач Ярославни» Павла Тичини надихнув ще одного «екс-гуртківця» композитора Пилипа Козицького на створення монументальної двочастинної кантати «Плач Ярославни» і «Дивний флот» (1924 р.), що виконувалася з великим успіхом високопрофесійним колективом. У 1920-ті роки творчість Павла Тичини імпонувала багатьом українським композиторам. Вони майстерно інтерпретували його ідейно-художні задуми. Це окрилювало молодого поета, невгамовного шукача нових естетичних ідей, мотивів, тем і свіжих виразальних засобів.

Іншою вагомою постаттю української культури, яка надихала обох митців, був філософ Григорій Сковорода. У творчому доробку П. Тичини поема-симфонія «Сковорода» займає чільне місце. І хоча видана вона була вже після смерті поета, автор працював над нею протягом усього творчого життя з 1920-х по 1950-ті рр. У музеї-квартирі П. Тичини зберігаються дві цінні фотографії із втраченої картини Ю. Михайліва «Сковорода». Про саму картину збереглося лише кілька спогадів, зокрема, у журналі «Червоний шлях» за 1927 р. Г. Майфет писав: «Сковорода» – картина написана у рожевому колориті, з фігурою філософа на передньому плані, з казковим малюнком храмів різних архітектур...». А у повідомленні в журналі «Правобережний кооператор» 1923 р. йдеться, що «художник Юх. Михайлів розпочав велике полотно «Г. Сковорода». На тлі велетенського сфінкса стоятиме замислена фігура. Символ самопізнання й аналізу, які так характерні для світогляду Сковороди».

Епістолярна спадщина обох митців складається лише з двох листів, написаних художником до поета, які знаходяться у музеї-квартирі П. Тичини. Про один з них мова йшла вище. В іншому художник писав про свої творчі плани, про роботу над картинами,

жанр яких він визначив як сонати: «Місячна соната», «Зимова соната», «Червона соната» [1, с. 104].

Отже, незаперечним фактом є світоглядна спільність між «раннім» П. Тичиною та художником Ю. Михайлівим. Творчість обох діячів належить до «нарбутівської доби», тобто до епохи відродження національно-українського стилю. Вони, як творці-синтезисти, поєднували у власній творчості живопис, художнє слово та музику. Пізніше Ю. Михайліва та П. Тичину віднесуть до когорти «Розстріляного Відродження». Проте, саме у 1930-х рр. шляхи двох геніїв остаточно розійшлися. Ю. Михайлів був репресований і страчений радянською тоталітарною машиною у 1935 р., із того часу його мистецький доробок залишається майже невідомим в Україні. П. Тичина залишився у живих, обіймаючи високі державні посади та колабораціонуючи з радянською владою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Блюдо І. Юхим Михайлів і Павло Тичина // Юхим Михайлів. Матеріали міжнародної конференції. Київ, 1997. С. 100-105.
2. Вежбовська Л. Художні особливості мистецького синкретизму Юхима Михайлова // Вісник [Київського національного університету культури і мистецтв]. 2015. Вип. 32. Серія: Мистецтвознавство. С. 27-36.
3. Ранній Тичина. Київ: Видавництво «АДЕФ-Україна», 2014. 112 с.
4. Тичина П. З минулого в майбутнє: статті, спогади, нотатки, начерки, інтерв'ю / Упоряд. С. Тельнюк. Київ: Дніпро, 1973. 343 с.
5. Тичина П.Г. Зібрання творів: у 12 т / Редкол.: О.Т. Гончар (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1983-1990. Т. 7. Проза. 402 с.
6. Тичина П. Плач Ярославни // Червоний шлях. 1923. № 6-7. URL: <http://elib.nplu.org/view.html?id=7879>
7. Фока М.В. Стратегії перекладу синтетичних образів Павла Тичини англійською мовою. Кіровоград: МПП «Антураж А», 2013. 240 с.
8. Фока М.В. Творчі контакти П. Тичини з Ю. Михайлівом та К. Білокур крізь призму синтезу мистецтв // Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (літературознавство). Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. Вип. 142. С. 115-118.
9. Юхим Михайлів. Його життя і творчість. 1885-1935 р. Нью-Йорк, Лондон, Париж, Торонто: Видавничий фонд владики Мстислава, митрополита української автокефальної православної церкви в діаспорі, 1988. 235 с.

Marchenko Natalia

Creative Contacts of P. Tychna and Y. Mykhailiv on the Background of Historical Epoch of 1917-1920s

The paper researches the nature of the syncretism of P. Tychna's poetry and Y. Mykhailiv's painting during the Ukrainian National Democratic Revolution. That period in the history of Ukrainian culture is considered to be a national-style rebirth.

It is established that an important role in the creation of the syncretic art played the cultural environment of creative people. In 1917-1920 Y. Mykhailiv as well as P. Tychna, belonged to a peculiar artistic family, the so-called «Circle 9» («Hurtok 9») together with the most famous figures of Ukrainian culture: graphic artist Heorhiy Narbut, poet Mykhaylo Semenko, director Les Kurbas, composer Philip Kozytsky and art critic Oles Tsyakivsky. All of them followed the principle of syncretism in creative search.

In the research, on the example of the first collection of P. Tychna «Solar Clarinets» (1918), the combination of poetic, musi-

cal and pictorial components in P. Tychna's creative work is shown. It was that early poetry that approved the poet as a talented expert-synthesist.

Musical component of painting by Y. Mykhailiv is analyzed on the example of the painting «Music of the Stars». The cultural contacts of P. Tychna and Y. Mykhailiv after the self-dissolving «Circle 9» are studied. The mutual influence and common motives of creativity of both creative people are determined through the epistolary heritage and the picture of Y. Mykhailiv «Yaroslavna's Grief», which is located in the P. Tychna memorial museum-apartment in Kyiv.

It is established that the works of Y. Mykhailiv and P. Tychna belong to the period of the «Executed Renaissance». However, it was in the 1930s that the paths of two geniuses completely diverged. The artist was repressed and executed by Soviet totalitarian machine in 1935, since then his artistic achievement remains almost unknown in Ukraine. P. Tychna remained alive, holding high government positions and collaborating with the Soviet authorities.

Keywords: *syncretism of arts, P. Tychna, Y. Mykhailiv, collection, picture, creative contacts, cultural figures*

Надійшла до редакції / Received: 21.08.2018

Схвалено до друку / Accepted: 29.09.2018